

Geréb Zsolt

Az egyház egységéről szóló tanítás az Efézusi levélben

Az Efézusi levél 2,11–22 magyarázata

Fordítás

11. Emlékezzetek azért arra, hogy ti egykor pogányok voltatok, úgynevezett körülmetéletlenek a körülmetéltek szerint, akiknek testét kézzel metélték körül. 12. Ti abban az időben Krisztus nélkül éltetek, Izrael közösségétől elkülönítve, az ígéret szövetségéből kizárva, reménység és Isten nélkül éltetek a világban. 13. Most pedig a Krisztus Jézusban ti, akik egykor távol voltatok, közeliékké lettetek a Krisztus vére által. 14. Mert ő a mi békességünk, aki egyé tette a kettőt, azáltal, hogy a közjük emelt választófalat lebontotta, az ellenségeskedést saját testében megszüntette. 15. A törvényt ugyanis parancsaival és rendelkezéseivel együtt megszüntette, azért, hogy békességet szerezve, a kettőt egy új emberré tegye a maga személyében, 16. és mindkettőt megbékéltette egy testben Istennel, miután a kereszt által megölte az ellenségeskedést önmagában, 17. és eljött, hogy békességet hirdessen néktek, a távoliaknak, és békességet a közelieknek: 18. Mert általa van szabad utunk mindkettőknél egy Lélekben az Atyához. 19. Ezért tehát nem vagytok idegenek és jövővények, hanem polgártársai a szenteknek és háza népe Istennek, 20. Mert ráépültetek az apostolok és a próféták alapjára, a sarokkő pedig maga Krisztus Jézus, 21. akiben az egész épület egybeilleszkedik, és szent templommá növekszik az Úrban, 22. és őbenne ti is együtt épültök az Isten hajlékává a Lélek által.

Elemzés

A levél fő témáját képező szakasz az egyház egységéről szól. Az apostol nevében író szerző az egykori kis-ázsiai gyülekezetben felmerülő kérdést vonatkoztatja a jelen élethelyzetre. Az író fel akarta mutatni a főként pogányokból álló egyház tagjai számára, hogy Jézus Krisztus kereszten bemutatott áldozata megteremtette a közösséget Isten egykori és mostani népe között. Isten új népének az egysége azonban nemcsak a zsidó- és pogánykeresztény gyülekezetekre vonatkozik, hanem a Pál apostol által alapított missziói közösségekre is. Az apostol életében az ő látogatásai és levelezése képezte az összetartó erőt a közeli és a távoli gyülekezetek között. Halála után meglazult ez a közösség. Ezért volt szükség arra, hogy egyik tanítványa ráirányítsa

a figyelmet az egyetemes és a helyi egyházak egységére, melynek alapja Jézus Krisztus.¹ Teológiai szempontból a törekvés rokonságot mutat a Kolosséi levél egyházzól szóló látásmódjával. A szerző célja az volt, hogy ráébredesse a címzetteket a Jézus Krisztusról szóló hitvallás egzisztenciális következményére, valamint a Krisztus iránti elkötelezettség erkölcsi hatására. Aki elfogadta Krisztust Urának, az az ő akarata szerint él. Ezáltal tesz bizonyosságot arról, hogy elfordul a környező világ életvitelétől, a pogányok életformájától, akik a testi kívánságok rabságában jártak.

Az intertextuális összehasonlítás kimutatta, hogy a Kolosséi levél következő versei ismerhetők fel a szövegrészben:

Kol 1,21: *Titeket is, akik egykor Istentől elidegenedtetek, és ellenséges gondolkodásúak voltatok...*

Kol 1,22: *... most pedig megbékéltetett...*

Kol 2,14: *Eltörölte a követeléseivel minket terhelő adóslevelet, amely minket vádolt, eltávolította azt az útból, odaszegvezve azt a keresztfára.*

Kol 1,20: *... és hogy általa békéltessen meg önmagával mindent, a földieket és mennyieket, úgy, hogy békességet szerzett a keresztfán kiöntött vére által.*

Szerkezeti szempontból a szakasz három alegységre osztható: a) 11–13; b) 14–18; c) 19–22. A 11–13. versekben arra az időre szeretné emlékeztetni a pogány származású címzetteket, amikor ki voltak rekesztve (zárva) Isten népének közösségéből. Ezzel szemben a harmadik alegység: 19–22. v. azt az örömhírt közvetíti, hogy most ők is befogadást nyertek Isten háza népének közösségébe. A középső egység: 14–18. v. Jézus Krisztusról, mint a közeli és a távoliak közötti békesség megteremtőjéről tesz bizonyosságot.

Magyarázat

I. A távoliak és a közeliak (11–13)

11. vers

Emlékezzetek arra...

A levélíró az emlékezés eszközével kívánja felidézni a címzettek egykori élethelyzetét. Az ószövetségi könyvek gyakran emlékeztetik az olvasókat Isten nagyságos dolgaira, melyek által kijelentette szabadító hatalmát, üdvözítő akarátát (5Móz 5,15; Zsolt 77,12 skk). Az újszövetségi iratokban az emlékezés elsősorban a Jézus Krisztus tetteire vonatkozik, amelyek által Isten személyének és megváltó tervének a titka tárult fel az emberek előtt (1Kor 11,24–25; Lk 22,19; 2Tim 2,8; ApCsel 20,35). Az apostoli levelek parainetikus részeiben szintén találkozunk emlékezésre való buzdítással, azzal a céllal,

¹ Pokorny, P.: *Der Brief des Paulus an die Epheser*. ThHK 10/II. 1992. EVA, Leipzig 1992, 112–113; Pokorny, P.–Heckel, U.: *Einleitung in das Neue Testament*. UTB. Mohr Siebeck, Tübingen 2007, 642–643.

hogy elevenítsék fel azokat a napokat, amikor hitre jutottak és megtapasztalták Isten hűségét a szenvedések között (Zsid 10,32–39; Jel 2,5).

Az író felszólító módot használ (*emlékezzetek*), és pedig azzal a céllal, hogy az olvasók gondolatban idézzék fel megtérésük eseményét, azt az időt, amikor számukra új élet kezdődött (Ef 4,1). A visszatekintés által felismerhetik az egykori és a mostani életük között látható különbséget (vö. 2,1–3). Ebben a szakaszban azonban a visszaemlékezés célja nem az, hogy erkölcsi vonatkozásban lássák meg a különbséget egykori és mostani életük között, hanem az, hogy üdvtörténetileg ismerjék fel, hogy milyen távol voltak Isten szövetséges népétől. Egykori helyzetük leírása rendjén az összehasonlítás eszközeivel él, a viszonyítási alap pedig a zsidó nép üdvtörténeti kiváltsága volt. Ebben a vonatkozási rendszerben a következő kifejezésekkel jellemzi a szerző a megtérés előtti mívoltukat: *testileg pogányok; körülmetéletlenek; Izráel közösségétől elkülönítve; az ígéret szövetségéből kizárva; reménység és Isten nélkül*.

A visszaemlékezés rendjén az olvasónak először *pogány* múltukra kell gondolniuk, mégpedig *testi vonatkozásban*. A pogánysághoz való tartozás azonban itt nem a bűnös életmódot jelenti, mint a 2,1–3 szakaszban, hanem pogány származásukat, elsősorban vallásszociológiai értelemben. Erre utal a következő kifejezés: *körülmetéletlenek* voltak a körülmetéltek szerint. Tehát nélkülözték az Izráel népéhez való tartozás jelét, a körülmetélést. Izráel népe számára a körülmetélés az Istennel való szövetségkötés jele is volt, mint a vallási büszkeségük alapja. A levélíró azonban keresztyén szemmel tekint a zsidóság megkülönböztető jelére, és a Római levélhez hasonlóan kézzel végzett körülmetélésnek nevezi, ellentétben a belső, lelki körülmetéléssel (Róm 2,25–29). E negatív mínősítés által tulajdonképpen egy kategóriába sorolja a zsidókat a pogányokkal, ezért mindkettőnek az a feladata, hogy testi körülmetélkedés helyett a szív körülmetélésére törekedjék. Ily módon viszonylagossá válnak Izráel népének kiváltságai, melyeket a 12. versben sorol fel. Összefoglalva: mind a pogányok, mind a zsidók múltját a test kötöttsége határozta meg, mely nem más, mint az Istentől való elidegenedés állapota, más szóval mindkettő magán hordozta a mulandóság pecsétjét.²

12. vers

Az efézusiak a keresztség előtt *Krisztus nélkül* éltek, miközben Izráel népe Isten szövetséges társa volt, mely reménységgel tekintett a megígért Messiás eljövételére. Mindezek a kiváltságok részben megegyeznek azzal a felsorolással, melyet Pál a Római levél 9. fejezetében megnevez (Róm 9,4–5: „akik izraeliták, akiké a fiúság és a dicsőség, a szövetségek és a törvényadás, az istentisztelet és az ígéret, akiké az ősatyák, és akik közül származik a Krisztus test szerint...”) Figyelemre méltó, hogy a levélíró nem *zsidókról*, hanem *Izráel közösségéről* beszél. A pogányok ettől a gyülekezettől voltak elkülönítve. A

² Pokorny, P.: *i. m.* 114.

görög szöveg a πολιτεία τοῦ Ἰσραήλ birtokos szerkezettel illeti a választott nép közösségét. A πολιτεία általában államot, alkotmányt, illetve pogárjogot jelent.³ Itt azonban nem jogi, hanem teológiai értelme van.⁴ Az Újszövetségben ezenkívül csak az ApCsel 22,28-ban fordul elő, ahol a római polgárjogra vonatkozik. H. Hübner szerint a szó értelme közel van az Augustinus által használt *civitas Dei*hez, s leghelyesebb, ha „Isten által választott reménységés hitközösségről” beszélünk.⁵ Ettől a kiváltságtól voltak a pogányok elzárva.

A levélszerző továbbmenve azt állítja, hogy a pogányok *ki voltak zárva az ígéret szövetségéből*. A szövetség (διαθήκη; itt többes számban) kifejezés által az Efézusi levél Isten kegyelmes ígéreteit, illetve megnyilvánulásait érti.⁶ Az ószövetségi könyvek sem szerződést értenek a héber כְּרִיתָה szó által, hanem Isten jövőre néző ünnepélyes *ígéretét*, amelyet áldozattal erősített meg (vö. 2Móz 34,10 skk). Összhangban van ezzel a Zsidókhoz írott levél, amikor *testamentum* értelmében használja a kifejezést (9,16 skk). Ezek az ígéretetek Jézus Krisztusban teljesedtek be (Zsid 9,11 skk). Az Efézusi levél szerzője szerint az Izrael közösségének adott ígéretetek Jézusban váltak teljessé. Pál apostol a Galata levélben hasonló módon tesz bizonyosságot az ígéretetek beteljesedéséről (3,18).

Mit jelentett ez a fogyatkozás a pogányok számára? Azt, hogy *reménység nélkül* éltek, azaz reménytelen emberek voltak. Ehhez a lelki szükséghez járult még, hogy *Isten nélkül éltek a világban*. Az előbbi állítás a korabeli zsidóság véleményét tükrözi a pogányokról.⁷ Az első Thesszalonikai levélben Pál apostol hasonlóan jellemzi a pogányokat: *akiknek nincsen reménységük* (4,13).⁸ A kijelentés csak részben igaz, hiszen a túlvilági életben való hit nem volt ismeretlen a görögök között (Platón, orfikusok, misztériumvallások).⁹ Az író állítása elsősorban a szövetségi ígéretetek hiányára vonatkozik. A reménytelenség állapotát az utóbbi kijelentés foglalja össze: *Isten nélkül éltek a világban*. Az ἄθεος – *Isten nélküli, istentelen* szó csak itt és az 1Thessz 4,5-ben fordul elő az Újszövetségben.¹⁰ A szerző a kifejezés által nem feddeni kívánta a pogányokat, hanem érzékeltetni akarta, hogy hiányzott életükből az üdvösségre néző kilátás, a túlvilági életre néző biztonság.¹¹ Amikor az Efézusi levél az Isten nélküli állapotról beszél, ebből az a meggyőződés cseng ki, hogy *egyedül Izrael Istene az igaz Isten* (vö. 4,18: *...elidegenültek az isteni élettől a tudatlanság*

³ Gnlika, J.: *Der Epheserbrief*. Herder, Freiburg–Basel–Wien 1991, 135. Pokorny, P.: *i. m.* 114. Hutter, U.: πολιτεία címszó, EWNT III, 310.

⁴ Hübner, H.: *An Philemon an die Kolosser an die Epheser*. HNT 12. Tübingen 1997, 165.

⁵ Uo. 165.

⁶ Pokorny, P.: *i. m.* 114.

⁷ Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Verlag C. H. Beck, München 1922–1961, I., 360–362, III., 585–587.

⁸ Vö. Geréb Zsolt: *A Thesszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata*. Kolozsvár, 2003.

⁹ Vö. Peres Imre: *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie*. WUNT 157, Tübingen 2003.

¹⁰ Helyette az asebhj szó használatos (vö. Foerster, W.: TWNT VII, 185 skk.).

¹¹ Sellin, G.: *Der Brief an die Epheser*. KEK Bd. 8, Göttingen 2008, 198.

miatt...). A pogányok abban az értelemben *hitetlenek*, hogy nem ismertek olyan Istent, aki jövőbe néző reménységet nyújtott volna számukra.¹² E tehetetlenség miatt isteneik élettelen bálványok voltak, akik képteleneknek bizonyultak meghallgatni imádságaikat, segítséget nyújtani nekik válságos élethelyzetükben.

13. vers

A pogányok kilátástalan múltja után reményteljes életük bemutatása következik. Az *egykori* helyzetükkel szembeállítja a *mostani* üdvösséges állapotukat. *Krisztus nélküli* voltukat felváltotta a *Krisztus Jézusban való élet*. Az utóbbi kifejezésnek itt is hely- és eszközhatározói jelentése van, és ugyanazt jelenti, mint az előző szakaszban, tudnillik azt, hogy *a mennyei Atya üdvözítő tettében a keresztyének a Krisztussal való közösségben részesülnek. A mennyei ajándékot a földön élő egyház tagjai Krisztusnak, mint főnek a közvetítése által nyerik el* (vö. 1,3, ill. 2,5.8. vers magyarázatát). Megtérésük és megkeresztelkedésük után az *egykori távoliak közelvalókká lettek*. A Krisztus vére által megváltott pogánykeresztyének tagjai lettek Isten új népének.

A kijelentés az Ézs 57,19-ben olvasható próféciára emlékeztet: *Békesség, békesség a messze- és közelvalóknak*. Bár a *békesség* főnév csak a következő versben fordul elő, a prófécia második fele kifejezi azt, hogy az egykori idegenek befogadást nyertek a Krisztus gyülekezetébe. Az Efézus levél írója az ószövetségi jövendölést az újszövetségi népre vonatkoztatta. Ézsaiás próféciája egykor a fogságban levő zsidó nép életére nézett (vö. Ézs 43,6; 60,4; Ez 11,16), később a prozelitákra, akik zsidóvá lettek,¹³ most a pogánykeresztyének sorsát világítja meg. A pogányok Jézus Krisztus vére (vö. 1,7; Kol 1,20) által közelvalókká lettek. A *Krisztus vére metonímia, névcseré* Jézus megváltó, kiengesztelő halálára néz. Tehát nemcsak Krisztus kereszten kiontott vérére vonatkozik, hanem a mi üdvösségünkért bemutatott helyettes áldozatára. A metaforikus szóhasználat mind a Pál apostol leveleiben (Róm 3,24 skk; 5,9), mind az úrvacsorára és a keresztségre néző hagyományban (Zsid 10,19; 1Pt 1,18–19; Jel 1,5) találkozunk. Nem az egykori Izráelnek, hanem az egyháznak a közösségébe oltattak be a keresztség által, hiszen az *ἐκκλησία* az üdvözültek gyülekezete. Az evangélium hirdetése útján a pogányok, akiket eddig lelki távolság választott el az Úr gyülekezetétől, elnyerték Isten kegyelmét (ApCsel 2,39; 22,21). Mindazok, akik hit által elfogadták az evangéliumot és megkeresztelkedtek, közelvalókká lettek.¹⁴ Ezáltal részeseivé lettek mindannak a kiváltságnak, melyet egykor Izráel népe, mint Ábrahám szövetséges népe kapott ajándékba Istentől.¹⁵

¹² Hübner, H.: *i. m.* 165.

¹³ Kuhn, K. G.: προσήλιτος címszó, in: ThWNT VI.738; Sellin, G.: *i. m.* 200; Best, E.: *Ephesians*. ICC. T&T Clark, London–New York 2010, 245.

¹⁴ Boutier, M.: *L'Épître de Saint Paul aux Éphésiens*. CNT. Labor et Fides, Genève 1991, 114–115.

¹⁵ Sellin, G.: *i. m.* 200.

Itt elsősorban Izráel és a keresztyén gyülekezet viszonyáról van szó. A pogányok is közelvalókká lettek, sőt eggyé lettek az új Izráellel. Itt egyetemes értelemben beszél Izráelről, amely a testi Izráel (zsidókeresztyének) mellett magában foglalja a pogánykeresztyéneket. Az író azt akarja hangsúlyozni, hogy a pogányok megtérése által Izráel népe nem veszítette el egykori kiváltságait, nem zárattott ki Isten kegyelmi szövetségéből.

I. Ő a mi békességünk (14–18)

Az igeszakasz a levél központi része, mivel az episztola fő témájával, az egyház egységével foglalkozik. Mind formai, mind tartalmi szempontból sok megoldási javaslat született a liturgikus nyelvezetű igeszakasz elemzése rendjén.¹⁶

A krisztologikus hitvallás emelkedett hangvételéből többen azt feltételezték, hogy a szerző, akár csak a Kolosséi levél írója, formailag egy Krisztushimnusz töredékét használta fel (H. Schlier, G. Schille, J. Gnilka, J. T. Sanders). Az újabb kutatás azonban kimutatta, hogy nem himnuszról, hanem keresztyén enkómionról, magasztalásról beszélhetünk, mivel:

- a) a megfogalmazás prózai stílusú;
- b) tartalmilag olyan szoros összefüggésben áll a szöveggörnyezettel, hogy nem lehet kiszakítani abból;
- c) a hagyományos részeket sem formai, sem tartalmi szempontok szerint nem lehet különválasztani a szerkesztő módosításaitól (G. Sellin).

Ezért a szöveg mai formáját fogadjuk el magyarázatunk alapjául.

Tartalmilag a vita a következő kérdés körül bontakozott ki: mit jelképez a választófal – μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ? A menny és a föld elválasztását, vagy pedig a zsidók és a pogányok közötti különbséget?

¹⁶ A mai kutatás fontosabb állásfoglalásait a következő munkák foglalják össze: Merkel, Helmut: Der Epheserbrief in der neueren exegetischen Diskussion. In: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*. ANRW Teil II. PRINCIPAT, Bd. 25. (4. Teilband), Walter de Gruyter, Berlin 1987, 3230–3235; Gnilka, J.: *i. m.* Exkurs 5: Ein älteres Christuslied, 147–152; Gnilka, J.: Christus ist unser Friede – ein Friedens-Erlöserlied in Eph 2,14–27. Erwägungen zu einer neutestamentlichen Friedenstheologie. In: *Die Zeit Jesu* (FS. H. Schlier), Freiburg i. Br. 1970, 190–207; Merklein, H.: Zur Tradition und Komposition von Eph 2,14–18. In: *BZ NF* 17 (1973) 79–102; Stuhlmacher, P.: „Er ist unser Friede“ (Eph 2,14). Zur Exegese und Bedeutung von Eph 2,14–18. In: *NT und Kirche* (FS. R. Schnackenburg), Freiburg i. Br. 1974, 337–358; Schille, G.: *Frühchristliche Hymnen*. Berlin 1965, 24–31; Sellin, G.: *i. m.* „Er ist unser Friede“ (zu Form und Tradition von 2, 14–18), 201–230; Sanders, J. T.: *The NT Christological Hymns*. MSSNTS 15, Cambridge 1971; Wengst, Kl.: *Christologische Formeln und Lieder des Urchristentums*. StNT 7, Gütersloh 1972.

Magyarázat

14–15a. versek

Mert ő a mi békességünk...

A vers kulcsszava az εἰρήνη – *békesség*. Ez az egész igeszakasz alapmotívuma. A kifejezés az Ézs 57,19, illetve 9,6 versből származik, melyre az Ef 2,13 hivatkozott. A kijelentésben Jézus Krisztus úgy áll előttünk, mint aki a békeség megszemélyesítője.¹⁷ Ő a békességet elsősorban a távoliak és a közeliak között teremtette meg vére által, azaz a kereszten bemutatott engesztelő áldozatával. A vers megalapozza a 13. versben megfogalmazott állítást: a távoliak és a közeliak közötti egység azáltal jött létre, hogy Krisztus lebontotta a közéjük emelt választófalat és megszüntette az ellenségeskedést a két népcsoport között. Ezzel kapcsolatban két kérdés merül fel: a) kikre gondol a szerző, amikor távoliakról és közeliakról beszél, b) mit jelképez a választófal?

Mindkét kérdésre több válasz adható. Az első kérdésre azt válaszolhatjuk az előző 11–13. versek alapján, hogy amikor a távoliakról és a közeliakról beszél, a pogányok és a zsidók kapcsolatáról van szó. Ezt a feltevést erősíti meg a 15. vers kijelentése, mely a törvényt tekinti az ellentét forrásának a zsidók és a pogányok között. Ebbe az irányba mutat az a magyarázat, amely a címzetek, azaz a kis-ázsiai gyülekezetek élethelyzetét veszi figyelembe. E megvilágítás szerint a levélíró az Efézus környéki keresztyén közösségekben jelentkező zsidóellenes hangulatot tartotta szem előtt, amikor bizonyosságot tett arról, hogy Jézus Krisztus lebontotta azt a választófalat, amely a pogányokat elválasztotta Izrael közösségétől (E. Faust, P. Stuhlmacher, M. Wolter, G. Sellin). Krisztus megbékéltette a zsidókat és a pogányokat az ő vére által, és új emberre tette a két nemzetséget a maga személyében. A másik magyarázat szerint Krisztus áldozata nemcsak a zsidók és pogányok közötti, hanem a szétszórtságban élő pogánykeresztyén gyülekezetek közötti egységet is megteremtette. A levélszerző célja az volt, hogy megerősítse az egymástól távol élő helyi keresztyén egyházak közötti egységet (P. Pokorny).

A második kérdésre is több válasz adható. A *választófal* (μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ) szimbólumával által az író azokra a vallási intézményekre, eszmékre hivatkozott, melyek elkülönítették a pogányokat és a zsidókat. Ezek közé sorolható a *mózesi törvény*, amelyre a fentiekben utaltunk. Mások arra a jeruzsálemi templom udvarában elhelyezett görög nyelvű *tiltó táblára* gondolnak, amely halábünetetés terhe mellett tiltotta meg a pogányoknak, hogy a zsidók számára fenntartott szakrális térbe lépjenek be az Ékes-kapun keresztül.¹⁸ Megint mások arra a kozmikus választófalra gondolnak, amely a gnosztikus világkép szerint a mennyei és a földi szféra között állt. A gnosztikus mítosz arról szól, hogy ezt a kozmikus válaszfalat az Ősember-Megváltó *törte át*. Az

¹⁷ Hübner, H.: *i. m.* 169.

¹⁸ Josephus Flavius: *De bello Judaico*. V. 193 skk.

Efézusi levél azonban nem a mennyei és a földi szférát elválasztó falról beszél, hanem két emberi közösséget elkülönítő választófal *lebontásáról* (λύσας). E kép révén olyan fal *megszüntetésére* (καταργήσας) gondolt, amelyre az apostoli hagyomány a Gal 3,26; 1Kor 12,13; Kol 3,10–11 igeszakaszokban utal. Ebbe az irányba mutat a τὴν ἔχθραν – *ellenségeskedés* jelentése, amely a *választófal* párhuzamos kifejezésének tekinthető.¹⁹ Így a választófal ellenségeskedést jelent Isten és az ember, illetve ember és ember között.

A 15. vers szerint a *törvény* volt az ellenségeskedés forrása a két csoport között, s ennek érvényességét Jézus szüntette meg saját testében. Több zsidó feljegyzés szerint a kultikus törvény védőfalként vette körül Izráel népét. Ez védte őket a pogányok tisztátalan életvitelétől és hamis, bálványimádó istentiszteletétől.²⁰ A pogányok szemében a törvény jelentette az ellenségeskedés alapját, mivel előírásai arra készítették a törvénytisztelő izraelitákat, hogy különüljenek el a pogányoktól, ne vállalják velük a közösséget az ünnepélyes étkezések alkalmával.²¹ A zsidó közösségek elkülönülő magatartása, az integrálásukra irányuló törekvések visszautasítása, illetve a Római Birodalomban meghonosodott világpolgári szemléletmód elutasítása fokozatosan gerjesztették az antiszemitizmust az ókorban.²²

A 15. vers első fele világosan kimondja, hogy Jézus a törvényt, mint választófalat parancsaival és rendelkezéseivel együtt megszüntette, azaz hatályon kívül helyezte. A kijelentés megfogalmazása rendjén a levélíró a Kol 2,14 gondolatát veszi át. Innen származik a δόγμα kifejezés, amely az Újszövetségben *rendelet, rendelkezés, parancs* értelemben fordul elő (Lk 2,1; ApCsel 16,4; 17,7; Zsid 11,23). Az apostol nevében író szerző számára a törvény előírásai, rendelkezései megkötöző erővel hatottak. Hasonló módon gondolkodott sok diaszpórában élő zsidó is, akik szerettek volna megszabadulni a törvény korlátozó, elkülönítő hatalmától. A Galata levélben leírt antióchiai eset (2,11–14) azt példázza, hogy a hellenista környezetben élő zsidó-keresztyének számára

¹⁹ Hübner, H.: *i. m.* 170.

²⁰ *Ariszteasz levele*, 139 és 142: „A törvényadó [...] áthatolhatatlan kerítésekkel és vasból készült fallal vett körül minket, azért, hogy mi ne hogy összekeveredjünk valamelyik néppel, (hanem) őrizzük meg testi és lelki tisztaságunkat – megszabadulva a balga tanításoktól – az egyedüli és hatalmas Isten tiszteljük mindenütt [...]. Azért pedig, hogy magunkat ne hogy beszennyezzük és a másokkal való érintkezés által megrontsuk, minden oldalról körülvelt minket tisztasági előírásokkal, hogy ne fogyaszszunk tisztátalan ételt és italt, ne érintsünk, ne hallgassunk, ne vegyünk észre semmilyen tisztátalant.” Idézet Meisner, N.: *Aristeasbrief*. In: JSrZ II. 1, Gütersloh 1973, 63 skk. alapján.

²¹ 3Makk 3,4: „Mert (a zsidók) tisztelik az Istent és az ő törvényével élnek, noha kíválnak és kitérnek némely dolgokban, amiért némelyek előtt ellenségek gyanánt tűnnek föl.” Idézet a Tótfalusi által kiadott Képes Biblia alapján: Marosvásárhely 1908.

²² Ferguson, E.: *A keresztyénség bölcsője*. Osiris, Budapest 1999, 360–362; Luz, U.: *Der Brief an die Epheser*. NTD Bd. 8/1, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 1998, 139; Geréb Zsolt: *A Thesszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata*. Kolozsvár 2003, ld. az 1Thessz 2,15 értelmezését: 44–47.

terhes volt a törvény előírásainak a betartása. Számukra felszabadító üzenetként hangzott a levélszerző kijelentése: Jézus halála által hatálytalanokká váltak a törvény azon rendelkezései, amelyek elválasztották egymástól a zsidókat és a pogányokat.

15b–16. versek

A törvény megszüntetésének célja az volt: *hogy új emberré tegye a két részre szakadt emberiséget*. Ezt a célkitűzést azáltal érte el, hogy *békességet szerzett* (ποιῶν εἰρήνην) a maga személyében (ἐν αὐτῷ). Ezért mondhatja a levél szerzője, hogy *ő a mi békességünk* (2,14). Helyesen állapítja meg H. Hübner, hogy a Jézus Krisztusra vonatkozó állítás összhangban áll a teljes Szentírás gondolkodásmódjával, amely szerint a *létezés* és a *cselekvés* egybeesnek, az ἐστίν (14. v.) a ποιῶν által lesz valósággá (15. v.).²³ A hangsúly a *Krisztusban* (ἐν αὐτῷ) fordulatra esik, hiszen a keresztyének Krisztus hatalmi körében élnek, és ily módon részesei a békeesség isteni adományának.²⁴ Ez azt jelenti, hogy a tanítványok a keresztség által nemcsak a békeesség ajándékát nyerték el, mint üdv-adományt (2,5), hanem azt is, hogy a gyülekezetben megvalósult a békeesség. Ezért mondható, hogy a békeesség nemcsak szótériológiai, hanem ekléziológiai fogalom.

A levélszerző a Kolosséi levél alapján (Kol 3,9–11) fogalmazza meg, hogy *a kettőt egy új emberré tegye* (ἵνα τοὺς δύο κτίση ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον). Szükséges megjegyezni, hogy amíg a Kolosséi levél a régi és az új emberről, addig az Efézusi levél a keresztség által újjászületett emberről beszél. Az *új ember* kifejezéssel Pál apostol korábbi leveleiben is találkozunk:

Gal 3,28–29: *Krisztusban tehát nincs sem zsidó, sem görög..., mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban.*

1Kor 12,13: *Hiszen egy Lélek által mi is mindnyájan egy testté keresztteltettünk, akár zsidók, akár görögök, akár rabszolgák, akár szabadok...*

Az Efézusi levél 2,16.18 verseiben ugyanúgy találkozunk az „egy test” és „egy Lélek” kifejezésekkel. A Kol 3,11-ben az „egy ember” helyett *Krisztus van, Ő minden, és Ő van mindenkben*. Az apostol úgy beszél a keresztyénekről, mint *új teremtetésekről* (Gal 6,15 és 2Kor 5,17). Az új ember kifejezés tehát Jézus Krisztusra vonatkozik. „Az eddig egymástól elválasztott két félt Jézus Krisztus a maga személyében egyetlen új emberré teremtette.”²⁵ Krisztus a saját testében egyesítette az emberiség két részét, a zsidókat és a pogányokat, békeességet teremtve a két nemzetség között. Az Efézusi levél írója tehát nem gnosztikus anyagot, hanem az apostol leveleinek képi világát használja fel.²⁶

²³ Hübner, H.: *i. m.* 171.

²⁴ Uo.

²⁵ Schnackenburg, R.: *Der Brief an die Epheser*. EKK X. Benzinger-Neukirchner, Neukirchen 1982, 115.

²⁶ Luz, U.: *i. m.* 139.

És mindkettőt megbékéltette egy testben Istennel. Ez a kijelentés egy bizonyos párhuzamosságot mutat a Kolosséi levél 1,20.22 Krisztus-himnuszával.²⁷ A köztük levő különbség abban rejlik, hogy a Kolosséi levélben Isten és a kozmosz,²⁸ az Efézusi levélben pedig két csoport közötti megbékéléséről van szó. A megbékélés gondolatával a korábbi apostoli levelekben is találkozunk: Róm 5,10; 1Kor 7,11; 2Kor 5,14; Kol 1,22. A második Korinthusi levél a καταλλάσσω igét használja a két fél közötti ellenséges viszony megszüntetésére,²⁹ a Kolosséi és az Efézusi levelek pedig az ἀποκαταλλάσσω összetett formát. Eredetileg a szó azt a folyamatot jelezte, amelynek révén az ellenségeskedés barátsággá változott két fél között. A hellenista zsidóság a megbékélés kifejezés által Isten és a választott nép közötti kapcsolat helyreállítását jelezte (2Makk 1,5; 5,20). Megjegyzendő, hogy e szóhasználat szerint a kezdeményezés az ember részéről indult (imádság, bűnbánat), Isten pedig hajlamos volt a megbékélésre. Pál apostol a megbékélés fogalmát összekapcsolta az engesztelés gondolatával³⁰ (2Kor 5,14.18; Kol 1,20), amire a versünkben a kereszt által (διὰ τοῦ σταυροῦ) nyelvi fordulat utal. Az Efézusi levélben az ἀποκαταλλάσσω igét az író a kis-ázsiai egyházban együtt élő zsidó- és pogány-keresztyének közötti megbékélés eseményére vonatkoztatta. Ez a döntő üdvtörténeti fordulat Jézus Krisztus engesztelő áldozata által ment végbe, amely megszüntette az elidegenedést a két különböző csoport tagjai között. A megbékélés nemcsak Isten és az ember, hanem ember és ember között is végbement. A zsidókból és a görögökből egy új testet teremtett, mely nem más, mint az egyház (vö. 1Kor 10,14–17; 11,23 ssk). Erre utal az „egy test” és az „egy Lélek” kifejezések közötti párhuzam (vö. 16. és 18. verseket), mely az egyházzal kapcsolatban a levél többi részében is előfordul, közelebről ott, ahol a „Krisztus teste” szókapcsolat az egyházat jelöli (Ef 1,23; 4,4.12.16; 5,23.30).

Miután a kereszt által megölte az ellenségeskedést önmagában. A kereszt által kifejezés Pál apostol leveleiben Jézus halálának megváltó, engesztelő jellegét emeli ki (1Kor 1,18–25), ugyanúgy mint a Krisztus vére által, az Ef 2,13. versben. A Galata levélben a keresztfa kifejezés által az apostol Jézus helyettes szenvedésére utalt (3,13). Szerinte Jézus Krisztus a kereszthalál vállalása által a törvény átka alól mentette fel a hívőket. Ebben az értelemben állítja a levél szerzője a 2,15a. versben, hogy Jézus az ő vére által megszüntette a törvény kárhóztató hatását.

A magyarázat rendjén a következő kérdés arra vonatkozik, hogy a szerző milyen ellenségeskedésre gondolt, amikor az állította, hogy megölte az ellenségeskedést önmagában? Emlékszünk arra, hogy a 14. versben az ellenségeskedés arra a békétlenségre vonatkozott, melyet a törvény váltott ki a zsidók és a

²⁷ P. Pokorny, P.: *i.m.* 126.

²⁸ Geréb Zsolt: *i. m.* 70–72.

²⁹ Merkel, H.: καταλλάσσω, ἀποκαταλλάσσω címszó in: EWNT II., 644–650.

³⁰ Breytenbach, C.: *Versöhnung. Eine Studie zur paulinischen Soteriologie.* WMANT 60, Neukirchen 1989, 189. Hivatkozás Pokorny, P.: *i. m.* 126. oldalának 70. jegyzete alapján.

pogányok között. Ebben a mondatban azonban azt a gyűlölködést jelzi, amely elválasztotta Istent és az embert, illetve elidegenítette az embert az ő embertársától. Az ellenségeskedés megölése negatív formában ugyanazt fejezi, ki mint a 15. vers állítása: *békességet szerezve... a maga személyében*³¹ Krisztus keresztye jelenti azt a helyet, ahol a megbékélés eseménye végbement elsősorban Isten és az ember, másodsorban ember és ember között. Mindez pedig Isten kezdeményező akaratából történt, amint azt Pál apostol a 2Kor 5,18. versében hangsúlyozta, és a Kolosséi levél himnusza összefoglalta (Kol 1,20).

17–18. versek

... és eljött, hogy békességet hirdessen nektek...

Az előbbi versekben a levélíró Krisztus békességszerző szolgálatát mutatta be, most békesség hirdető feladatát tárja elénk. Mindezt Ézsaiás próféta jövendölése tükrében teszi (Ézs 57,19). Az őskeresztyén gyülekezet az Ószövetség jövendöléseit krisztologikusan értelmezte. Ugyanezt az eljárást követi az Efézusi levél szerzője a 6,15. versben, ahol Ézs 52,7 kijelentését szintén Jézus Krisztusra alkalmazta. Az igerész magyarázása rendjén tisztáznunk kell, hogy az író a húsvét előtti Jézusra, vagy a húsvét utáni Krisztusra vonatkoztatta-e a békeesség hírnökéről szóló prófeciát. Ez a kérdés azért merül fel, mivel a kijelentés Jézus jövetelére hivatkozik: *és eljött...* Az egyházatyák közül Krüszosztomosz,³² a modern írásmagyarázók közül Fr. Mussner³³ azt a véleményt képviseli, hogy itt Jézus földi működéséről van szó. A magyarázók többsége azonban nem fogadja el ezt az állítást, és pedig azzal érvelve, hogy az Efézusi levél nem mutat érdeklődést a történeti Jézus földi működése iránt.³⁴ Ezért a húsvét utáni Krisztusra gondolnak, aki nemcsak tárgya, hanem alanya is az örömmüzenet hirdetésének. A feltámadott Úr apostolokat, prófétákat, evangélistákat rendelt (vö. 4,11) – különösen Pált, a pogányok apostolát – arra, hogy az evangelizáció (εὐαγγελίζομαι) feladatát betöltsék. A 13. versben arról értesültünk, hogy az apostolok a Jézus Krisztus által szerzett békeesség evangéliumát hirdették a távoliaknak, a pogányoknak. Mindazok, akik befogadták az örömmüzenetet és megkeresztelkedtek a Jézus Krisztus nevére, közelvalókká váltak. A 17. vers szerint az apostolok a békeesség evangéliumát a közelieknek is szólották, mégpedig a zsidóknak.

A megértés érdekében fontos figyelembe venni, hogy Ézsaiás korában az örömmüzenet mind az otthon maradt zsidóknak, mind a fogságban levőknek szólt, mindkettőnek szabad utat nyitott az Isten színe elé járulás felé. Ezáltal utal a levélszerző arra, hogy mindazok, akik hittel hallgatják és fogadják a

³¹ Pokorny, P.: *i. m.* 127.

³² MPG 62, 43.

³³ Mussner, Fr.: *Christus, das All und die Kirche. Studien zur Theologie des Epheserbriefes.* TThSt 5, Trier 1968.

³⁴ Schnackenburg, R.: *i. m.* 118; Sellin, G.: *i. m.* 227; Friedrich, G.: εὐαγγελίζομαι címszó in: TWNT II., 714–718.

Jézus Krisztus áldozatáról szóló evangéliumot, *mindketten* (ἀμφότεροι) zsidó- és pogány-keresztyének egyaránt, *szabadon járulhatnak egy Lélekben az Atyához.*

„Az Efézusi levél szerint Isten Jézus Krisztus által adott kijelentésének magva az, hogy a hívő ember szabadon léphet Isten trónusa elé.”³⁵

Az apostol nevében író szerző ebben a lehetőségben látja az üdvösség jelen idejű megvalósulását. A felséges Isten színe elé járulás képe a kultuszi élet világából származik. A προσαγωγή – *odajárulás, közeledés, szabad út kifejezés*³⁶ csak ebben a versben, illetve 3,12-ben, valamint a Róm 5,2-ben fordul elő az Újszövetségben. Ez a szentélybe való bemenetelt jelenti a papok és a lévíták számára az ószövetségi Templom szakrális terében (Zsid 10,19.22). Isten és az ember találkozását a mennyei Atya azáltal teszi lehetővé, hogy Krisztus áldozata által elhárítja az akadályt a bűnös ember elől (Róm 5,2; Zsid 9,12; 1Pt 3,18; vö. Ef 2,16). Isten az ő kegyelmét a keresztség alkalmával is megmutatta az embernek, amikor a Szentlélek ajándékát közölte vele (1Kor 12,13).

Az Atya színe elé való járulás bizalommal és bátorsággal történik, a Jézus Krisztusban való hit által (Ef 3,12; vö. Róm 5,2 skk). Miben nyilvánul meg ez konkrét formában? Abban, hogy imádságukban közvetlenül megszólíthatják őt (3,12) és olyan bizalommal fordulnak hozzá, mint a gyermek az apjához (2,18; 3,14). Az utóbbi gondolattal Pál korábbi leveleiben is találkozunk (Gal 4,6–7; Róm 8,14–17).

Az Atya színe elé való járulás kultikus képét az őskeresztyén gyülekezet többi irata is megőrizte. Péter első levele és a Zsidókhoz írott levél gyakran beszél arról, hogy a feltámadott Krisztus közvetítése által a hívők Istenhez vezetettek (1Pt 3,18), bejárást nyernek a lelki házba (1Pt 2,4), a mennyei szentélybe (Zsid 10,22), és Isten trónusa elé (Zsid 4,16), a mennyei Jeruzsálemhez és az angyalok ezreihez járulhatnak (Zsid 12,22).

Krisztus közvetítő szerepét pünkösöd után a *Szentlélek* veszi át. A *Szentlélek* segítséget nyújt az embernek Isten megismerésében (1,17; 3,5), a belső ember megerősödésében (3,16; 4,24); legfőképpen egységre vezet az egyház tagjait, ill. egyes csoportjait (4,3–6). Az „egy Lélekben” fordulat megfelel az „egy testben” kifejezésnek, mellyel a 16. versben találkoztunk. Mindkettő a 4,4–6. részre mutat előre, ahol a *Szentlélek* egységet teremtő erejéről olvassunk a gyülekezetben. Ez az intelem a többségében pogány-keresztyénekből álló egyház tagjait arra kívánta emlékeztetni, hogy Isten először Izráel

³⁵ Pokorny, P.: *i. m.* 129.

³⁶ Varga Zsigmond J.: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 1996, 825; Borse, U.: προσαγωγή címszó in: EWNT III., 388–389; Schmidt, K. L.: προσαγωγή címszó in: ThWNT I., 133 skk. A kifejezés profán értelemben a kihallgatásra való bocsátást jelentette a király színe elé. Vö. Walter Bauer – Kurt Aland: *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*. 6. Aufl., de Gruyter, Berlin [u.a.] 1988, 1424; Polybiosz X. 1,6; Plutarkhosz; Aemilius Paulus 13,3.

népét választotta ki az üdvösségre. Ezt a kiváltságot a zsidó nép akkor sem vesztette el, amikor Isten új szövetséget kötött azokkal, akik Jézus Krisztus nevére megkeresztelkedtek. Az Efézusi levél ily módon elhárította azt az erősödő zsidóellenességet, amely az első század második felében jelentkezett.³⁷

A levél figyelmeztetni akarta a kis-ázsiai keresztyéneket a közös gyökerekre, elsősorban az Izrael Istenében való hitre, és arra az üdvözítő tervre, amely Jézus Krisztus személyében és történetében valósult meg (1,10; 3,9–12). Így az Efézusi levél szerzője feleletet adott arra a kérdésre, amellyel Pál apostol élete végén foglalkozott: miért zárta ki magát a zsidó nép többsége az üdvösségből azáltal, hogy nem fogadta el a Jézus Krisztusról szóló evangéliumot? A Római levél 9–11. részeiben a zsidók üdvösségbe való bemenetelét a távoli jövőbe helyezte (11,25). Erre a kérdésre levelünk írója egy későbbi történeti helyzetben felelt, amikor a pogány-keresztyén gyülekezetekben a zsidó-keresztyének csoportja kisebbségbe került. A levél szerzője ezért figyelmezteti a többségi pogány-keresztyéneket arra, hogy ők befogadást nyertek a választott nép közösségébe, és ily módon örökösársak lettek (3,6). A zsidó-keresztyének tehát nem veszítették el az Isten által nekik ajándékozott kiváltságokat, ill. ők is ugyanazokkal a jogokkal rendelkeznek, mint a pogány-keresztyének.

III. Együtt épültök Isten hajlékává (2,19–22)

A 2,11–22. szakasz harmadik alegysége következik, melyben újra találkozunk az első alegységben szereplő fogalmakkal: ξένος – *idegen*, πολιτεία – *polgárjog*. Ezek mellett megjelennek a πάροικος – *jövevény*, a συμπολίτης – *polgártárs* szó, illetve az οἰκῆος – *háznép* kifejezések, amelyek már a οἶκος – *ház*, οἰκοδομή – *épület*, ναός – *templom* fogalomcsoporthoz tartoznak, és az egész alegységet meghatározzák. A három vers egyetlen összetett mondat, a főmondatot a 19. vers tartalmazza.

19. vers

A két alegységet összekötő szókapcsolat (*ezért tehát*) következtetést von le a 14–18. versek alapján. Az író újra többes szám második személyben szólítja meg a címzetteket, ugyanúgy mint a 11–13. szakaszban. A megszólítás a pogány-keresztyéneknek szól, akiket ismételtelen biztosítani akar afelől, hogy nem *idegenek és jövevények* Isten háza népének közösségében. Akárcsak a 12. versben, a ξένος itt is negatív értelemben (sensu malo) fordul elő. A *jövevény*, *idegen*, *kívülálló* olyan személyt jelöl, aki járatlan, tájékozatlan, nincs tudomása az üdv-történeti múltról, a jövő reménységéről, más szóval ki van zárva az Isten által választott reménység- és hitközösségből. Tartalmi szempontból a kifejezés a pogányok *elidegenedett* állapotára utal, akik hitetlelnül és reménység nélkül éltek, és a sötétség hatalmi körében élő ember életformáját folytatták (vö. Kol

³⁷ Schnackenburg, R.: *i. m.* 120.

1,21; Ef 4,18).³⁸ A πάροικος az antik városban *bevándorlót, jövevényt* jelent, akinek nincs állandó lakhelye és nem rendelkezik az őslakosok jogaival. A zsidó vallási közösség körében a jövevényre nem vonatkoztak Isten ígéretei, kultúrszi vonatkozásban nem volt joga belépni a Templom bizonyos területére (1Qflor 1,3 skk). Jézus Krisztus áldozata feloldotta a pogányokat ezen kizáró jellegű megkülönböztetések alól, és teljes jogú tagjai, illetve polgártársai lettek Isten választott népének. Itt azonban nem a zsidó népközösségről van szó, hanem az Újszövetség gyülekezetéről, melyet Jézus Krisztus hozott létre az ő vére által. A pogányok örökös társai lettek Isten új népe közösségének, más szóval *polgártársai lettek a szenteknek* (συμπολιται τῶν ἁγίων; Ef 1,1; 3,6).

A pogányok nemcsak polgárjogot kaptak, hanem befogadást is nyertek *Isten háza népeinek körébe*. A város (πόλις) képének szerepét a ház (οἶκος) metafora veszi át, mely által a szerző a pogányok megváltozott helyzetét érzékelteti Krisztus egyházában. A *háznép* (οἰκεῖος) az antik világ értelmezése szerint a *családtagokat* foglalja magába, élükön a *pater familiasszal*.³⁹ A keresztyén gyülekezet ezért nevezi Istent a háznép *Atyjának* (Ef 2,18), a közösség tagjait pedig a *hitünk cselédeinek* (Gal 6,10),⁴⁰ illetve *testvéreinek a hitben*.⁴¹ Mindezek a képek (város, ház, család, templom) az Istennel való közösséget szemléltetik, amelyben Krisztus engesztelő áldozata által minden keresztyénnek megkülönböztetés nélkül helye van.⁴² Ezekben rejlik a gyökere a *szentek közössége* (*sanctorum communio*) gondolatnak, amely az apostoli, ill. az egyházatyák műveiben jelenik meg először, majd később helyet kap az Apostoli Hitvallás szövegében is (vö. Zsid 12,23).

Az igemagyarázók sokat foglalkoztak a *ház*, illetve a *templom* metafora *valástörténeti eredetével*. A kérdés kutatása rendjén három felfogás alakult ki.⁴³

Az *első csoport* szerint az épület-metafora használata (az Ef 2,20–22) a gnosztikus irodalomból származik (H. Schlier, Ph. Philhauer, A. Lindemann). A kutatók elsősorban a mandeus szövegekre hivatkoznak (*Tamás akták* 6 skk; *Fülöp akták* 20. 77. 109; *János akták* 104). H. Schlier arra a következtetésre jutott, hogy az ἄνθρωπος, σῶμα, ἐκκλησία, σοφία, valamint a *mennyei épület* jelentése azonos, mivel ugyanazon gnosztikus tőből erednek. Rajta kívül több exegéta hangsúlyozza az Ef 4,12.16. versek gnosztikus gyökerét. Ez az állítás azért nem helytálló, mert a gnosztikus szövegek keletkezési ideje (hivatkozási helye) későbbi,

³⁸ Hübner, H.: *i. m.* 179.

³⁹ Michel, O.: οἰκεῖος címszó in: ThWNT V. 136; Weigandt, P.: οἰκεῖος κτλ. Címszó in: EWNT II. 1209–1211.

⁴⁰ Károli fordítás.

⁴¹ Protestáns új fordítás (1975).

⁴² Schnackenburg, R.: *i. m.* 122.

⁴³ Irodalmi vonatkozásban vö. Vielhauer, Ph.: *OIKODOME. Das Bild von Bau in der christlichen Literatur vom Neuen Testament bis Clemens Alexandrinus*. Karlsruhe–Durlach 1940; Schlier, H.: *Der Brief an die Epheser*. Patmos, Düsseldorf 1957, 140–145; Merklein, H.: *Das kirchliche Amt nach dem Epheserbrief*. StANT 33, 1973; Sellin, G.: *i. m.* 234–235.

mint az Efézusi levél. D. C. Smith rámutatott arra,⁴⁴ hogy a templomhasonlat nem fordul elő a gnosztikus művekben. Egyben felhívta a figyelmet arra is, hogy a gnosztikusok a maguk gyülekezetét nem evilági, hanem *túlvilági lelki templomnak* nevezik.

A második csoport képviselői (Fr. Mussner⁴⁵, B. Gärtner⁴⁶, D. C. Smith, G. Klinzing⁴⁷, McKelvey⁴⁸) a metaforát zsidó, illetve qumráni eredetűnek tekintik. A holt-tengeri közösség iratai a gyülekezetet *háznak* vagy *templomnak* nevezik (1QS 8,7–9; 11,7–9; 1QH 6,24), máshol pedig az *alapról* is beszélnek (1QS 5,5; 8,8; 1QH 6,26). Az 1QH 6,26 skk részben hivatkozást találunk a *sarokkőre* az Ézs 28,16. verse alapján. E. Faust⁴⁹ kimutatta, hogy helytelen az Ef 2,20–22 ígerészt kizárólag a templom metafora alapján értelmezni. G. Sellin szerint a mi ígerészünk háttérében inkább az 1Kor 3,5–17 szakasz képi világa fedezhető fel, mint a holt-tengeri iratok fent említett helyei. A qumráni iratok nem ismerik Isten templomban való lakozásának szóképét, a *Lélek* személyét sem kapcsolják össze a templommal, és sehol nem nevezik a templomot Isten dicsőségének (Sekinah).

A harmadik csoport tagjai szerint itt a templom fogalmának spiritualizált változatával találkozunk, mely a hellenista zsidóság körében honosodott meg (H. Wenschkewitz⁵⁰, E. Faust, G. Sellin). Alexandriai Philón a kegyesek lelkét Isten házának, templomának nevezi,⁵¹ egyes műveiben Izráel közösségére vonatkoztatja a templom fogalmát.⁵² A megértés rendjén ismerni kell Philón előfeltételét, mely szerint Isten a Logoszbán, ill. a kegyesek lelkében lakozik a pneuma által. Ezenkívül gyakran találkozunk Philón műveiben az építkezés metaforájával is, mely esetenként össze van kötve a templom fogalmával.⁵³

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az épület, illetve a templom metaforáját sem a gnosztikus, sem a holt-tengeri irodalomból nem lehet levezetni. Bár a zsidó irodalomban is találkozunk a hasonlattal, az Efézusi levélbe nem

⁴⁴ Smith, D. C.: *Jewish and Greek Tradition in Ephesians 2,11–22*. University Press, Yale 1970, 157.

⁴⁵ Mussner, Fr.: *Christus, das All und die Kirche. Studien zur Theologie des Epheserbriefes*. TThSt 5, Trier 1968.

⁴⁶ Gärtner, B.: *The Tempel and the Community in Qumran and in the New Testament*. MSSNTS I. Cambridge 1965.

⁴⁷ Klinzing, G.: *Die Umdeutung des Kultus in der Qumrangemeinde und im Neuen Testament*. StUNT 7, Göttingen 1971.

⁴⁸ McKelvey, R. J.: *The New Tempel. The Church in the New Testament*. London 1969.

⁴⁹ Faust, E.: *Pax Christi et Pax Caesaris. Religionsgeschichtliche, traditionsgeschichtliche und sozialgeschichtliche Studien zum Epheserbrief*. NTOA 24, Freiburg (Schweiz) – Göttingen 1993.

⁵⁰ Wenschkewitz, H.: *Die Spiritualisierung der Kultusbegriffe Temple, Priester und Opfer im Neuen Testament*. Angelos-Beiheft 4. Leipzig 1932.

⁵¹ Opif 137; Cher 98–101; Sobr. 62 skk; Post 59; Somn I. 149.

⁵² Sobr 66; Praem 123 skk.

⁵³ Cher 98–101: ναός, θεμέλιος, ἐποικοδομέω.

onnan szüremkedett be, hanem a hellenista zsidóság irodalmából, elsősorban az 1Kor 3,5–17 közvetítésével.⁵⁴

20. vers

Mert ráépültetek az apostolok és a próféták alapjára...

A gyülekezetet a levélíró épülethez hasonlítja. Ennek az épületnek az alapját az apostolok és a próféták alkotják. Az épület, illetve a ház képével az első Korinthusi levélben is találkozunk (1Kor 3,9–11). Ott azonban az apostol Jézus Krisztust nevezi *fundamentumnak* (τὰ θεμελίαι). Az ellentét azonban lát-szólagos, hiszen az Efézusi levél felfogása szerint is az *apostolok és a próféták* Jézus Krisztusról szóló igehirdetése és tanítása képezi az egyház alapját (vö. Kol 2,7).⁵⁵ A gyülekezet tagjainak mindig szem előtt kell tartania ezt az alapvetést. Ezen az alapon kell mindig továbbépülni, növekedni hit által. A ház-építés folyamatát az ἐποικοδομέω (*ráépíteni*; itt aor. part. pass.) szenvedő alakú ige fejezi ki. Ennek a háznak az a jellegzetessége, hogy az építés folyamata még nem fejeződött be. Mivel lelki házról van szó, az épület köveit a zsidókból és a pogányokból álló gyülekezet tagjai képezik. Péter első levele ezért *élő köveknek* nevezi a Jézus Krisztusban hívő keresztyéneket (1Pt 2,5). Az építőmester feladatát az első Korinthusi levél tanításához hasonlóan (3,5–17) itt is az *apostolok és a próféták* töltik be, akik ugyanúgy, mint Pál apostol, kijelentést kaptak a Szentlélek által a Krisztus titka felől (Ef 3,3–8). Az apostolok személyéről és szogálatáról csak annyit tudunk meg, hogy a felemeltetett Krisztustól, az egyház Urától kapták megbízatásukat az igehirdetésre, a tanításra és az építésre (Ef 4,11–12). Az újszövetségi próféták karizmatikus tanítványok voltak, akik szintén az evangéliumot és Isten akaratát szólták (ApCsel 11,27; 13,1; 15,32; 21,10; 1Kor 12,28.29; 14,29.32.37; Róm 12,6; 1Thessz 5,20).

H. Merklein a következőképpen foglalja össze teológiai szempontból az Efézusi levél tanítását az egyházi tisztségekről: az apostolok és a próféták, mint az egyház alapjai, a múlt nagyságainak a sorába tartoznak, ugyanakkor ők képviselik a hit számára a hagyomány mértékadó jellegét, amelyhez az egyház profetikus funkciója kapcsolódik, mint az isteni kijelentés hirdetése.⁵⁶

Az épület szerkezetében döntő a szerepe a *sarokkőnek* (ἀκρογωνιαίος), amelyet legelőször helyeznek el, mint alapkövet, amely irányt szab a további építkezésnek és az egész házat (fundamentumot) összetartja.⁵⁷ Az egyház életében a sarokkő szerepét Jézus Krisztus tölti be, akiben az egész épület

⁵⁴ Vö. Sellin, G.: *i. m.* 234–235.

⁵⁵ Geréb Zsolt: *i. m.* 104–105.

⁵⁶ Merklein, H.: *Das kirchliche Amt nach dem Epheserbrief*. StANT 33, München 1973, 143–144. 199–200.

⁵⁷ Bartha Tibor (szerk.): *Keresztyén Bibliai Lexikon*. Kálvin János Kiadó, Budapest 1995; Krämer, H.: γωνία, ἀκρογωνῆαιος (sc. λίθος) címszó in: EWNT I. 645–647; Jeremias, J.: γωνία κτλ. Címszó in: ThWNT I. 792ssk.; Uő: λίθος címszó in: ThWNT IV. 275–281; Schelkle, K. H.: ἀκρογωνῆαιος címszó in: RAC I. 233 skk.

egybeilleszkedik. Milyen funkcióról van szó pontosabban? Erre a kérdésre különböző feleletet adnak az igemagyarázók, attól függően, hogy miképpen határozzák meg a sarokkő metaforáját. Az első csoport szerint a *szegeletkő* zárókövet jelent, amely összefogja a boltíveket. E magyarázat szerint a fejhez hasonlóan a felemeltetett Krisztus összetartó funkciót tölt be az egyház életében, akiben az egyetemes egyház egyes testei egyesülnek. Ez az értelmezés Salamon Testamentumára támaszkodik (TestSal 22,7–23,4), illetve a 2Kir 25,17 Szümmakhosz görög Zsoltár-fordítására (117,22, ld. J. Jeremias, H. Schlier, Ph. Vielhauer, Diebelius-Greeven, H. Conzelmann, J. Gnifka, A. Lindemann).

A másik csoport a hagyományos értelmezést képviseli, amely szerint itt nem a boltíveket összetartó szegeletkőről, hanem az épület fundamentumát összefogó *sarokkőről* van szó, amely szerint Jézus Krisztus a keresztyén gyülekezet épületének az *alapkőve* (τὸ θεμέλιον), alapja 1Kor 3,10-hez hasonlóan (A. Theodoretosz, Jeromos, Kálvin, R. Schnackenburg, P. Pokorny). E csoport azzal érvel, hogy mindazok az újszövetségi könyvek, melyek Jézus Krisztus személyét egy kőhöz hasonlítják, *alapkőről* beszélnek és nem egy felső zárókőről (ApCsel 4,1; 1Pt 2,7; vö. Barnabás 6,2). Az Ószövetségben csupán az Ézs 28,16-ban találkozunk a kifejezéssel a Septuaginta fordításban (λίθος ἀκρογωνιαίος), ahol szintén az épület alapjában levő legfontosabb kőről van szó. Bár a mi versünkben nem az Ézsaiás próféta idézete található, azonban az a tény, hogy az író az 1Pt 2,5-höz hasonlóan Jézusra vonatkoztatva beszél a kőről a lelki ház keretében, mely a hagyományos sarokkő értelmezés helyességét támasztja alá.⁵⁸

21. vers

... akiben (Krisztusban) az egész épület ... szent templommá növekszik az Úrban.

A Jézus Krisztusról szóló kép leírása két (vonatkozó) mellékmonddal folytatódik (21–22.v.). Mindkét vonatkozó névmás – *akiben, őbenne* –, Krisztus, illetve a feltámadott Úr központi szerepére utal. Ő az, *akiben* az egész épület egybeilleszkedik, és *benne* növekedik szent templommá. A görög szövegben a *πᾶσα οἰκοδομή* fordítása lehetőséget nyújt arra, hogy a szókapcsolatot *minden épület* formában adjuk vissza. Ez a megoldás azonban nem illeszkedik be a szövegkörnyezetbe, ezért helyesebb, ha az *egész épület* változat mellett döntünk. Egyes kéziratok határozott névelővel (ἡ) egészítik ki az *οἰκοδομή* főnevet azért, hogy az utóbbi értelmezést erősítsék (Σ A C P 6. 81. 326. 1739).

Az épület egyes részeinek az *egybeilleszkedését* kifejező συναρμολογέω összetett szó (itt. szenvedő alakú jelen idejű melléknévi igenév) csak ebben a versben és a Ef 4,16-ban fordul elő. Az igét a συνικοδομέω szóhoz hasonlóan a συν (-val, -vel) prepozícióval képezték (vö. 22. v.). Jelentését a λογέω igéből lehet levezetni, amely a tervezőmérnök munkáját idézi: *kiszámítani, tervezni, mértéket szabni*. Mivel ez az ige az Ef 4,16-ban a συμβιβάζω – *összeköt, egyesít* igével rokon

⁵⁸ Pokorny, P.: *i. m.* 130.

értelmű, mellyel a Kol 2,19-ben találkozunk, ezért ebből vezetjük le értelmét. A Kolosséi levélben a testre vonatkozik, közelebről a fej *vezető, mozgató, összetartó* szerepére. Philón szerint a λόγος ugyanezt a funkciót tölti be a kozmoszban.⁵⁹ A λόγος egyben az építész tervét, rendezőelvét, a világ szellemi struktúráját is jelenti. G. Sellin szerint „Jézus Krisztusban az egyház struktúrája van lefektetve, mint ahogy a *sarokkő* határozza meg az épület méreteit és arányait.”⁶⁰ A levélszerző azt akarta érzékeltetni, hogy Jézus Krisztusban már kezdetről fogva adva volt az épület terve és szerkezete.⁶¹

Mit jelent az, hogy az épület *szent templommá* növekedik az Úrban?

Elsősorban azt, hogy az egyház közössége nem egy statikus, mozdulatlan valóság, hanem egy mozgásban, növekedésben levő élő organizmus. Erre utal az αἰξω ige, mely növekedést jelent és az organikus világ életét idézi. Az építés és a növekedés szóképek együtt fordulnak elő a Ef 4,11–16 szakaszban is, ahol a *test* metafora játssza a főszerepet.

- Ez a növekedés nem Krisztus nélkül, hanem *őbenne* történik. E kijelentés alapján mondhatjuk, hogy az Efézusiakhoz írt levél egyházzal szóló tanítása Krisztus-központú. Ez azt jelenti, hogy az egyházban minden tevékenységnek, elsősorban a gyülekezetépítésnek, valamint a kölcsönös intésnek és bátorításnak az Úr akarata szerint kell történnie (Ef 5,5 skk.; vö. 1Kor 3,16; 1Tessz 5,11–15).
- Az egyházépítés célja, hogy a gyülekezet tagjai, mint élő kövek *szent templommá*, azaz *szent közösséggé* formálódjanak. Az Istennel való közösség erősítése mellett a hívek testvéri egysége is erősödik a Szentlélek által. Isten mind a pogányokat, mind a zsidókat elhívta az egyházba az evangélium hirdetése által. Mindkét népcsoport előtt megnyitotta az utat arra, hogy belépjenek Isten templomába és együtt növekedjenek az *egységben* (Ef 4,3 skk.), a *szereketben* (Ef 4,15 skk.), a *belső emberben*; és így váljanak *Isten hajlékává* a Szentlélek által.
- A keresztyének *szentsége* abból következik, hogy szoros kapcsolatban állnak Krisztussal (vö. 1,1), a sarokkővel, akire ráépül Isten temploma. Az egész hajlékot Krisztus isteni *Lelke* hatja át, aki az épületet Isten lakóhelyévé teszi.⁶² Az Efézusi levél sajátos szemlélete szerint itt nem a helyi gyülekezetéről, hanem az egyetemes egyházzal van szó. A keresztyéneknek az a rendeltetésük, hogy a templom szentségét megőrizzék (1Kor 3,16 skk.; 2Kor 6,16). Az elidegenedés bármely megnyilvánulása elfordulást jelent a keresztyén élet céljától.⁶³
- A keresztyén egyháznak mint Isten templomának küldetése van a világban. Izrael népe életében a templom a bizonyoságtétel sátora volt. Isten új népének

⁵⁹ Opif 17.20. 24; Somn I., 206.

⁶⁰ Sellin, G.: *i. m.* 240.

⁶¹ Uo.

⁶² Schnackenburg, R.: *i. m.* 132.

⁶³ Pokorny, P.: *i. m.* 132.

most az a feladata, hogy a pogányoknak (3,6), az egész teremtett világnak hirdese Isten bölcsességének és kegyelmének titkát (3,10.12).

22. vers

... és őbenne ti is együtt épültök az Isten hajlékává a Lélek által.

A záró vers összefoglalása mind a nagyobb (2,11–22), mind a kisebb (2,19–22) szövegegységnek. Erre utalnak elsősorban a visszatérő kulcsfogalmak: *növekedni* (21. v.), *(együtt)épülni* (22. v.). A jelen idejű alakban álló igék tartós folyamatra utalnak, jelezve azt, hogy a templom épülete még mindig növekszik. Párhuzamosság létezik továbbá a két célhatározó között is: *szent templommá* (21. v.) és az *Isten hajlékává* (22. v.). Az utóbbi kifejezés (κατοικητήριον) csak itt fordul elő az Újszövetségben (az ApCsel 18,2-n kívül). A Septuaginta fordításban gyakrabban találkozunk a kifejezéssel, mely a Sionon épült *Isten hajlékára* utal (2Móz 15,17; 1Kir 8,13; Zsolt 74,2). Ritkán előfordul a holt-tengeri iratokban (1QS 8,8) és a Philón írásaiban (plant. 47). Ismerős volt azonban az elképzelés, hogy Isten a kegyes emberekben lakozik, ill. tartózkodik.⁶⁴ Tartalmilag ez a gondolat áll a legközelebb az apostoli levelekben előforduló képzethez (1Kor 3,16; 6,19; 2Kor 6,16; Ef 2,22; 1Pt 2,5). Isten az ő Lelke által lakozik Krisztus követőinek a körében (vö. Mt 18,20).

Rokon értelműek továbbá az *Úrban* (21. v.) és *a Lélek által* (22. v.) kifejezések. Az *ἐν πνεύματι* kettős jelentéssel bír: elsősorban arra utal, hogy Isten a Lélek által jelenik meg a gyülekezetben, másodsorban arra, hogy Isten egy hatalmi kört hoz létre magának a Lélek által.⁶⁵ A kifejezés tehát egyszerre utal a Lélek eszközi és lokális szerepére, általa a levélíró még egyszer megerősíti a 20. vers kijelentését, mely szerint a címzettek nincsenek kirekesztve abból a lelki templomból, amelyik az apostolok és a próféták fundamentumára épült, hiszen a *Lélek által* ők is élő kövei, alkotóelemei Isten szent hajlékának. A kis-ázsiai gyülekezetek konkrét helyzetét szem előtt tartva ez azt jelenti, hogy a pogány-keresztyének együtt épülnek Isten hajlékává a zsidó-keresztyének közösségében. A *Lélek által* (ἐν πνεύματι) kifejezés utal vissza a 2,11 versben álló *ἐν σαρκί* – *testben* fordulatra, mely a címzetteket a megtérésük előtti pogány állapotukra emlékeztette. Az egykori helyzet azonban a Lélek munkája által megváltozott, és Krisztus nélküli létüket felváltotta a Krisztus közösségében való élet, más szóval az üdvösség állapota. A test szerinti életet felváltotta a Lélek erőterében, hatalmi körében folytatott élet. A *Lélek által* beteljesedtek az *üdvígéret*ek (2,12) a pogány-keresztyének számára. A próféták ígéretei, amelyek egykor a zsidó nép sorsára vonatkoztak, most a pogányok életében is valósággá váltak. Ily módon megszűnt az ellentét Izráel, és a pogányok között és együtt, *egy Lélekben* járulhatnak az Atya színe elé (2,18). Létrejött az egység, melynek alapja Jézus Krisztus.

⁶⁴ Sobr 62–63. 66, ld. Sellin, G.: i. m. 242.

⁶⁵ Uo. 243.